

DUCH ŚWIĘTY A MARYJA W BADANIACH KATEDRY MARIOLOGII KUL

Katedra Mariologii została powołana w 1958 roku a działalność rozpoczęła w roku akademickim 1958/1959. Jej pierwszym kierownikiem został Ojciec Profesor Andrzej Ludwik Krupa OFM. Po nim obowiązek kierowania Katedrą powierzono w 1975 roku Ojcu Doktorowi habilitowanemu Stanisławowi Celestynowi Napiórkowskiemu OFMConv. Siłą rzeczy dorobek Katedry w omawianym zakresie odzwierciedla w dużej mierze naukowe osiągnięcia ich dwóch kierowników. Zważywszy zaś na dorobek tego ostatniego (około 600 publikacji, przy około 100 Ojca Krupy), łatwo stwierdzić, kto wniósł do badań Katedry nad interesującym nas zagadnieniem decydujący wkład (nie natrafiliśmy w twórczości Ojca Krupy na tę problematykę).

Mimo stosunkowo krótkiej historii Katedry Mariologii nie sposób przeoczyć zasadniczej ewolucji, jaka się w tym czasie dokonała w odniesieniu zwłaszcza do przedmiotu badań w niej realizowanych. Jednym z jej przejawów okazuje się ucieleśnienie postulatów pneumatologicznej reinterpretacji rodzimej teologii, w tym przede wszystkim mariologii. Jest to wycinek działalności badawczej i dydaktycznej Katedry Mariologii, stąd moje przedłożenie nie rości sobie prawa do kompletnego sprawozdania, będzie to raczej szkic porządkujący najważniejsze dokonania.

Tajemnica Ducha Świętego, podejmowana w katolickiej teologii posoborowej, rozważana między innymi w kontekście pneumatologicznej odnowy teologii na Soborze Watykańskim II oraz niezwyklego fenomenu odnowy charyzmatycznej i innych ożywieniowych ruchów nie tylko w Kościele katolickim ale w całym niemal chrześcijaństwie, została dostrzeżona, ochoczo podjęta i włączona w główny nurt poszukiwań Katedry Mariologii KUL. Za Pawłem VI (*Marialis cultus*) uznano ją za jedno z podstawowych kryteriów poprawności jakiegokolwiek wypowiedzi o Matce Pana, zwłaszcza odnowy maryjnego kultu. Okazało się to tym bardziej aktualne, jako że Sobór Watykański II skoncentrował się na eklezjologicznym wzmocnieniu mariologii, mniejszą uwagę zwrócił na aspekt chrystologiczny, a najmniej miejsca poświęcił jej wymiarowi pneumatologicznemu. Postulat odnowy kultu maryjnego nieustannie powraca, zwłaszcza w badaniach obecnego kierownika Katedry, Profesora S.C. Napiórkowskiego. Podobnej wrażliwości nie brak również w inspirowanych przez niego naukowych poszukiwaniach jego współpracowników oraz studentów. O dotychczasowych osiągnięciach na tym polu świadczy z pewnością konsekwentnie propagowana i upowszechniana w naszej rodzimej mariologii odnowiona terminologia, jak chociażby: „mariologia eklezjotypiczna” i „chrystotypiczna”, „kult naśladowania” czy „Maryja w kulcie chrześcijańskim” zamiast „kult maryjny”.

W moim wystąpieniu postanowiłem uwzględnić zarówno formalną stronę pracy badawczo-dydaktycznej w Katedrze Mariologii KUL, jak również jej główne linie tematyczne w interesującej nas problematyce.

ASPEKT FORMALNY

Zasadniczo badania i dydaktyka przybierały formę wykładów monograficznych, publikacji oraz prac dyplomowych, a także sympozjów, których organizatorem, współorganizatorem względnie uczestnikiem była nasza Katedra.

Wykłady monograficzne:

A.L. Krupa OFM:

Dziewicze Macierzyństwo Maryi (1976/77);

S.C. Napiórkowski OFMConv:

Rozwój nauki o pośrednictwie Maryi (1974/75);

Teologia pośrednictwa Maryi do II Soboru Watykańskiego (1980/81);

Mariologia jako problem ekumeniczny (1981/82);

Mariologia w rozwoju historycznym (1984/85);

Marialis cultus – analiza teologiczna (1985/86); *Marialis cultus* (1986/87);

De Beata (1987/88);

Redemptoris Mater (1988/89);

Mariologia ludowa (1989/90);

Magisterium Kościoła o Najświętszej Maryi Pannie (1990/91);

Maryja w kulcie chrześcijańskim według Magisterium Kościoła (1991/92);

Pośrednik – Pośredniczka – Pośrednicy (1992/93);

Niepokalane Poczęcie (1993/94);

Mariologia Średniowiecza (1994/95);

Mariologia współczesna (1995/96);

Maryja w Katechizmie Kościoła Katolickiego (1996/97);

Maryja w tajemnicy Chrystusa – Sobór Efeski (1997/98);

W. Życiński SDB:

Mariologia biblijna w rozwoju (1990/91);

Mariologia J.H. Newmana; Wniebowzięcie NMP (1992/93);

Maryja a Kościół (1993/94);

K. Kowalik SDB:

Maryja Ojców Kościoła (1994/95).

Publikacje:

Prof. Stanisław Celestyn Napiórkowski OFMConv

1. *Mariologia i pobożność maryjna jako problem ekumeniczny*, RTK 39 (1983) z.

2, s. 17-32. (To samo: *Teologia wobec kultu maryjnego w Polsce*, CT 54(1984) fasc. II, s. 29-40);

2. *Pneumatologiczna zasada odnowy kultu maryjnego*, TwP 4 (1986) nr 9, s. 15-21 (współ z S. Wszółkiem);

3. *Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” i encyklika Jana Pawła II „Redemptoris Mater” w odnowie kultu maryjnego*, w: S.C. Napiórkowski (red.), „*Błogosławić mnie będą*”. *Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus”*. *Tekst – komentarze – dyskusja*, Lublin 1990, s. 73-81;

4. „*Marialis cultus*”. *Wielka karta „pobożności maryjnej”*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, TNKUL, Lublin 1991, s. 67-80;

5. *Pośrednictwo do Chrystusa, w Chrystusie, w Duchu Świętym*, w: O. Roman Deyna (red.), *Kapituła Duchowa Prowincji, Kuria Prowincjalna OO. Franciszkanów Prowincji św. Maksymiliana M. Kolbe, Gdańsk 1992*, s. 149-154;

6. *Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Jan Paweł II. Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, Lublin 1993, s. 215-245 (współ z ks. Teofilem Wilskim);

7. *Nie ma dobrej mariologii bez dobrej teologii*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Jan Paweł II. Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, Lublin 1993, s. 129-132;

8. *Terminologia teologii pośrednictwa*, w: S.C. Napiórkowski OFMConv (red.), *O Maryi dziś ze św. Maksymilianem*, Niepokalanów 1993, s. 128-129;

9. *Znacznie Mühlena dla współczesnej mariologii. Pastoralne znacznie nauki o pośrednictwie w Duchu Świętym*, w: S.C. Napiórkowski OFMConv (red.), *O Maryi dziś ze św. Maksymilianem*, Niepokalanów 1993, s. 136-139;

10. *Działanie Ducha Świętego w Kościele*, *Wiadomości Diecezjalne Siedleckie. Organ urzędowy Kurii Diecezjalnej*, 46(1997) nr 12, s. 523-534.

Dr Wojciech Życiński SDB

Jedność w wielości. Perspektywy mariologii ekumenicznej, Kraków 1992.

Prace dyplomowe

Magisterskie:

1. Konkol Paweł, *Teologiczno-duszpasterska problematyka polskiej pobożności maryjnej w świetle adhortacji apostolskiej Pawła VI „Marialis cultus”*, Lublin 1982;

2. Dzido Zdzisław OFMConv, *Pneumatologiczna zasada odnowy kultu maryjnego według adhortacji Pawła VI „Marialis cultus*, Lublin – Łódź Łagiewniki 1986;

3. Bartosik Grzegorz Krzysztof, *Dwa modele pośrednictwa maryjnego w późnych pismach (1935-41) świętego Maksymiliana Marii Kolbego*, Lublin – Łódź Łagiewniki 1988;

4. Kustusz Gaudenty Alfons, *Problem odnowy mariologii w okresie posoborowym na przykładzie mariologii niemieckiej w latach 1964-1974*, Lublin 1987;

5. Maćkiewicz Halina, *Świętego Ludwika Marii Grigniona de Montfort i Jana Pawła II teologia oddania siebie Maryi*, Lublin 1988;

6. Kapusta Waldemar SDB, *Pośrednictwo Maryi w „Lumen gentium”, „Marialis cultus”, „Redemptoris Mater”*, Lublin 1990;

7. Pawlik Piotr OFMConv, *Duch Święty a Maryja według adhortacji Pawła VI „Marialis cultus” i encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, Lublin – Łagiewniki 1992;

8. Kowalski Bogusław, *Elementy pneumatologicznej mariologii w encyklice „Redemptoris Mater” Jana Pawła II*, Lublin 1992;

9. Zadykowski Tadeusz, *Ideowe obrazy Maryi w encyklikach Jana Pawła II „Redemptoris Mater”, „Dominum et Vivificantem”, „Redemptoris custos”*, Lublin – Białystok 1994;

10. Ziaja Izabela, *Rola Ducha Świętego w życiu i posłannictwie Maryi na podstawie polskojęzycznej literatury teologicznej (1965-1993)*, Lublin 1994;

11. Koc Wiesław OFMConv, *Polska recepcja nauki Soboru Watykańskiego II o pośrednictwie Maryi na podstawie „Rycerza Niepokalanej” z lat 1981-1994*, Lublin – Łódź Łagiewniki 1996;

12. Karczewski Jan OFMConv, *Pośrednictwo Jezusa Chrystusa według teologicznych encyklik Jana Pawła II*, Lublin 1998.

Doktorskie:

1. Ks. Skwarczyński Adam, *Duch Święty a Maryja w ujęciu Sergiusza Bułgakowa i św. Maksymiliana Kolbego*, Niepokalanów 1998;

2. Ks. Czaja Andrzej, *Jedna Osoba w wielu osobach. Pneumatologiczna eklezjologia Heriberta Mühlena*, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1997;

3. Sikorski Adam MIC, *Problem chrystotypiczności i eklezjotypiczności maryjnego charyzmatu Księży Marianów*, Lublin 1993.

4. Ks. Wacław Siwak, *Maryja w tajemnicy Wcielenia według Jana Pawła II*, Lublin 1998 (msp KUL).

5. K. Pek MIC, *Maryjne implikacje pneumatologii Y. Congara*, Lublin 1998 (msp KUL).

Na ogólną liczbę 341 magisteriów oraz 26 doktoratów (pisanych w Katedrze Mariologii oraz w Instytucie Ekumenicznym pod kierunkiem S.C. Napiórkowskiego) tematowi *Duch Święty a Maryja* całkowicie lub częściowo poświęcono 16 rozpraw.

Z powyższego przeglądu wynika, że szczególny nacisk położony został na propagowanie i pogłębianie nauczania Magisterium Kościoła, a zwłaszcza jego fundamentalnych dokumentów: *Lumen gentium*, *Marialis cultus*, *Redemptoris Mater*. W świetle tych wielkich enuncjacji starano się ogarnąć i pneumatologicznie wzmocnić zwłaszcza takie obszary tematyczne, jak Maryja a Słowo Boże (Słuchaczka Słowa Bożego, Żywa Ewangelia Chrystusa), Maryja Pośredniczka (Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym), Maryja a Kościół, Maryja w kulcie chrześcijańskim, Maryja w pobożności ludowej (pneumatologiczna zasada odnowy kultu maryjnego). Poza dokumentami Magisterium przedmiotem analiz w tym aspekcie były także pi-

sma wybranych autorów, jak: Bernard z Clairvaux, Ludwik Maria Grignion de Montfort, Maksymilian Kolbe, Heribert Mühlen, Walter Kasper, Yves Congar. Zgodnie z sugestią Soboru, analizy te osadzano w kontekście bogatych źródeł biblijnych, patrystycznych oraz innych dokumentów Magisterium. Źródła te wyraźnie dochodzą do głosu zwłaszcza w wykładach monograficznych poświęconych mariologii Ojców Kościoła (patrz wykaz)¹.

Konkretne efekty tych poczynań zostaną obecnie dokładniej zaprezentowane w odniesieniu do dwóch zasadniczych obszarów tematycznych: teologia pośrednictwa oraz teologia kultu maryjnego. Tutaj też wspomniane zostaną niektóre sympozja dla uniknięcia powtórzeń.

ASPEKT MERYTORYCZNY

Analizując powyższe przejawy działań badawczo-dydaktycznych, nasuwa się na wstępie istotna uwaga, która porządkuje niewątpliwie już bogaty dorobek Katedry Mariologii KUL. Nie sposób mianowicie przeoczyć faktu, iż początkowo poszukiwania w zakresie problematyki pneumatologicznej i mariologicznej realizowane były niezależnie od siebie. Nie brakowało oczywiście wzajemnych odniesień, jednak były one raczej marginalne i nie dotyczyły sedna problemu. W miarę postępu badań obydwie wielkie linie tematyczne zbliżają się stopniowo do siebie, by wreszcie spotkać się w swoistej syntezie, która swój najgłębszy wyraz znajduje w formule: *Macierzyńskie pośrednictwo Maryi w Duchu Świętym*. Synteza ta dała z kolei podstawę do ubogaconych wzajemnie rozważań na temat Ducha Świętego i Maryi. Wspomnianemu procesowi stopniowego zbliżania się towarzyszył min. nieustanny wysiłek porządkowania i precyzowania pojęć (np. tych, które nie zawsze z należytą refleksją, mniej lub bardziej świadomie przenoszono z Ducha Świętego na Maryję: pośredniczka, pocieszycielka, itp.²). Pogłębiano także rozumienie innych aspektów tworzących teo-

¹ Por. I. Ziaja, *Rola Ducha Świętego w życiu i posłannictwie Maryi na podstawie polskojęzycznej posoborowej literatury teologicznej (1965-1993)*, Lublin 1994, msp KUL.

² „[...] przede wszystkim niektórzy teologowie protestancy, a nawet prawosławni wystąpili z zarzutem, że w katolicyzmie postać Matki Chrystusa w jakimś sensie zastępuje i przesłania osobę i działanie Ducha Świętego, który zarówno w teologii, jak i pobożności został przesunięty na margines życia chrześcijańskiego i nie zajmuje należnego mu miejsca, zgodnego z Objawieniem. Natomiast Jego prerogatywy przypisuje się Maryi”. M. Wszolek OFMConv, *Pneumahagijna zasada odnowy kultu maryjnego*, w: S.C. Napiórkowski OFMConv, *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” na temat rozwoju należycie pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, TN KUL, Lublin 1991, s. 193. Wszolek przytacza w przypisie tych, którzy ten zarzut podnosili: L. Marchand, *Le contenu évangélique de la dévotion mariale*, „Foi et Vie” 49 (1951) s. 509-521; W. Borovsky, *Verdrängt Maria Christus*, Schweningen a N. 1956, s. 98; V. Subilia, *L’ecclésiologie de Vatican II*, „Revue réformée” 17 (1966) s. 25; A. Nikos Nissiotis, *The Main Ecclesiological Problem of the Second Vatican Council*, „Journal of Oecumenical Studies” 2 (1965) s. 31-62; por. Z. Dzido OFMConv, *Pneumahagijna zasada odnowy kultu maryjnego według adhortacji Pawła VI „Marialis cultus”*, Łódź-Lagiewniki - Lublin 1986, s. 6.

logiczny kontekst dla zagadnienia relacji Maryja-Duch Święty, jak „Maryja a Kościół”, „Maryja a Chrystus” (pośrednictwo do Chrystusa i pośrednictwo w Chrystusie – zwróćmy uwagę, że nie spotykamy już ujęć „Maryja sama w sobie”). Zjawisko to upoważnia, moim zdaniem, do ogólniejszego wniosku, że w celu niezbędnej odnowy mariologii i kultu maryjnego w duchu soboru, *Marialis cultus* oraz nauczania Jana Pawła II, co nadal pozostaje jednym z naczelnych celów naszej Katedry, uwzględniać należy nie tylko zagadnienia, nazwijmy je „wewnątrz mariologiczne”, lecz także, a może przede wszystkim, szeroki kontekst teologiczny, w którym na pierwszym miejscu wymienić należy pneumatologię, w ramach której w szczególności sposób podjęto refleksję nad współczesnym żywym doświadczeniem Kościoła.

Szczególnym znakiem ożywczego działania Ducha Świętego jest dialog ekumeniczny, który, mimo przeszkód, rozwija się dynamicznie i przynosi kolejne owoce w postaci nowych uzgodnień oraz autentycznego wzajemnego zbliżenia wyznawców Chrystusa. Maryja w dialogu ekumenicznym to temat, który dojrzewa z wolna do wspólnej refleksji, a jego rozwiązanie, także z uwzględnieniem aspektu pneumatologicznego mariologii, może okazać się ostatnim kluczem potrzebnym do definitywnego otwarcia skomplikowanego zamka u drzwi gmachu, któremu na imię „Jeden Kościół”.

Mając okazję uczestniczyć przez ostatnie kilka lat w życiu i działalności naszej Katedry, wielokrotnie walczyłem z myślą, że wachlarz problemów podejmowanych przez O. Napiórkowskiego, jak również bardzo różnorodna gama tematów prac magisterskich i doktorskich proponowana przez jego studentów na seminariach naukowych z mariologii i ekumenizmu, są chyba zbyt szerokie. Po części zjawisko to spowodowane było zrozumiałymi względami technicznymi (małe możliwości wyboru promotora – do niedawna, „upór” studentów, by pisać właśnie tu a nie na innym seminarium naukowym oraz z takiego a nie innego tematu). Dziś jestem przekonany, że działo się to i dzieje nadal z wielkim pożytkiem dla mariologii, która może należycie funkcjonować tylko w ramach dojrzałej i przemyślanej teologii³ (mariologia w kontekście). Przemyślenia wykraczające, zdawać by się mogło, poza zakres mariologii, przynoszą tej ostatniej nieocenione usługi.

Maryja a Duch Święty w świetle teologii pośrednictwa

„Kiedy mówimy o pneumatologicznej interpretacji pośrednictwa Matki Bożej, chodzi o naświetlenie pośrednictwa Matki Bożej nauką o Duchu Świętym”⁴. Postulat uwzględnienia we współczesnej mariologii problemu relacji Maryi i Ducha Świętego bierze się ze świadomości dotychczasowego niedowartościowania tak w teologii, jak i na polu pobożności i duszpasterstwa, samego Ducha Świętego⁵ (Philips oraz kard.

³ Por. S.C. Napiórkowski, *Nie ma dobrej mariologii bez dobrej teologii*, w: tenże (red.), *Jan Paweł II. Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, Lublin 1993, s. 129-132

⁴ S.C. Napiórkowski, *Terminologia teologii pośrednictwa*, w: S.C. Napiórkowski OFMConv, P. Pawlik OFMConv (red.), *O Maryi dzisiaj ze św. Maksymilianem*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1993, s. 128.

⁵ Por. M. Wszolek OFMConv, *Pnaumahagijna zasada odnowy kultu maryjnego*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” na temat należycie*

Suenens mówią wprost o pierwszym zesłaniu Ducha Świętego), a także prawdy, że funkcja Maryi w historii zbawienia jest szczególnym objawieniem Ducha Świętego w ekonomii odkupienia⁶. W aspekcie pośrednictwa natomiast postulat ten wychodził naprzeciw potrzebie uzupełnienia i wzmocnienia propagowanej min. przez Katedrę Mariologii koncepcji pośrednictwa Maryi i świętych w Chrystusie (zamiast „do Chrystusa”). Tu słów kilka o tych dwóch modelach, tym razem słowami S. C. Napiórkowskiego.

Model „do Chrystusa” nastęcza poważnych trudności. W tym miejscu powołano się na Sobór Watykański II, na którym 1° „zwrócono uwagę, że mówiąc o pośrednictwie Maryi oraz Chrystusa posługujemy się daleko posuniętą analogią, która zaciera się w praktyce duszpasterskiej, gdzie zamiennie i beztrzesko mówi się o pośrednictwie Matki Bożej i pośrednictwie Chrystusa, przy czym w praktyce pozostaje jedynie mówienie o pośrednictwie Matki Bożej”. 2° Podkreślono, że „nie należy mówić o pośrednictwie ‘pomiędzy’, tzn. pomiędzy nami a Chrystusem, ponieważ wiara katolicka uczy o naszych bezpośrednich z Nim kontaktach. Trzeba [...] strzec zasady o tej bezpośredniości i nie nadużywać hasła, że do Chrystusa idziemy tylko przez Maryję. My już jesteśmy w Chrystusie przez chrzest, przez miłość, przez wiarę. Każdy człowiek, każdy chrześcijanin ma bezpośredni dostęp do Chrystusa”⁷. 3° Stwierdza się, że „w pobożnościowym przepowiadaniu o pośrednictwie Matki Najświętszej zgodnie z hasłem ‘per Mariam ad Jesum’ funkcjonuje swego rodzaju mariologiczny monofizytyzm. Czciociele Matki Najświętszej i apostołowie Jej pośrednictwa tak o Niej mówią, jak gdyby nie brali na serio człowieczeństwa Chrystusa. Dzięki temu człowieczeństwu jest On naszym doskonałym pośrednikiem. Tymczasem mówiąc o Matce Najświętszej i Jej funkcji między nami a Bogiem tak się o Niej mówi, jak gdyby człowieczeństwo Chrystusa przestało być potrzebne. Maryja zajmuje jakby funkcję tego człowieczeństwa Chrystusa [...]. Bardzo często mówiąc o pośrednictwie Matki Bożej nie wspomina się o Pośredniku Chrystusie. Jest Bóg, i Matka Najświętsza. Chrystus został tylko Bogiem a pominięto Jego pośredniczące, historiozbawcze człowieczeństwo”⁸.

pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze, TN KUL, Lublin 1991, s. 193. „Liczne wzmianki w dokumentach soborowych - a jest ich niemało - dowodzą swoistego odkrycia dokonanego w naszych czasach, mianowicie dynamicznej obecności Trzeciej Osoby Trójcy Przenajświętszej. Ślady tego odkrycia widoczne są również w odrodzonej liturgii i w modelu duszpasterstwa inspirowanego przez soborową eklezjologię”. Tamże; por. także, F. Błachnicki, *Chrystus i Duch Święty u początków Kościoła. Pnaumatologiczny wymiar Kościoła i jego konsekwencje pastoralne*, „Znak” 28 (1976) s. 161.

⁶ Por. H. Mühlen; por. także A. Słomkowski, *Matka Zbawiciela i Matka nasza. Trzydzieści rozważań maryjnych z przykładami z życia konwertytów XX wieku*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 1988, s. 40; Ks. Lucjan Balter przytacza przykłady teologów, którzy podejmowali zagadnienie relacji Maryja - Duch Święty, spośród których jednak tylko niektórzy dopracowali się bardziej wyczerpujących prezentacji, *Rola Ducha Świętego w życiu Maryi*, w: S. Grzybek, *Matka Odkupiciela. Komentarz do encykliki „Redemptoris Mater”*, Kraków 1988, s. 138-141.

⁷ *Pośrednictwo do Chrystusa, w Chrystusie i w Duchu Świętym*, s. 150-151.

⁸ Tamże, s. 151.

Dowartościowując model pośrednictwa „in Christo” udało się zasadniczo wyjść naprzeciw przytoczonym wyżej trudnościom wysuwanych pod adresem tradycyjnego modelu „ad Christum”. Należy się jednak zgodzić, że problematycznym po tych sprostowaniach i dopowiedzeniach stał się sam tytuł „Pośredniczka”, jakim nie przestaje się określać Matki Pana. Laurentin uważa, że „pojęcie Pośredniczki nie jest konieczne do wyrażenia katolickiej nauki o Maryi. Po drugie jest wieloznaczne, subtelne, pełne pułapek i domaga się wielkiej ostrożności. Dlatego Sobór wolał mówić o funkcji macierzyńskiej w tych miejscach, gdzie dotąd zwykle się mówiło o maryjnym pośrednictwie”⁹. Z takich spostrzeżeń wzięło się min. zainteresowanie Katedry Mariologii tematem macierzyństwa. Zwrot ku Macierzyństwu Maryi jako najautentyczniejszej wykładni prawdy o Jej pośrednictwie stał się bowiem pomostem łączącym Ducha Świętego – Pośrednika z Maryją w tajemnicy Jej macierzyńskiego pośrednictwa. Powyższe ujęcia częściowo wyprzedziły, częściowo towarzyszyły recepcji odnowionej mariologii w aspekcie pneumatologicznym w naszym środowisku, urzeczywistnianej również za sprawą Katedry Mariologii.

Prof. Napiórkowski w obszernym artykule, który można traktować jako najważniejszą z dotychczasowych prób swoistego podsumowania istotnego etapu badań nad tajemnicą niezwyklej relacji Ducha Świętego i Maryi na gruncie rodzimej teologii, stawia obok siebie wybitnych współczesnych teologów, którzy podjęli próbę systematyzacji i pogłębienia teologicznej interpretacji tej problematyki, mianowicie: Waltera Kaspera, Heriberta Mühlhena, kard. Leo Suenensa oraz Yves Congara. Nie oni jednak dali decydujący impuls, a jedyny wśród nich nie-teolog, Maksymilian Kolbe, o którym na tym sympozjum już tak wiele słyszeliśmy i którego koncepcji szerzej nie ma potrzeby rozwijać. Jego to pisma, które dotąd dość stereotypowo i przeważnie w sposób mało pogłębiony interpretowano, poddano ponownej solidnej weryfikacji. Efekt tej pracy okazał się niezwykle zachęcający, ponieważ w pismach Świętego z Niepokalanowa dostrzeżono, obok tradycyjnego modelu pośrednictwa do Chrystusa, także drugi: pośrednictwo w Duchu Świętym¹⁰. „Stanowisko św. Maksymiliana kryje w sobie dwie tezy teologiczne, pisze O. Napiórkowski. Teza pierwsza: Duch Święty jest w określonym sensie – Pośrednikiem zbawienia. Tej tezie święty poświęcił [...] mniej uwagi niż tezie drugiej. Rozważania zbawczo-pośredniczącej roli Ducha Świętego o. Kolbe dość wyraźnie podporządkowuje interpretacji pośrednictwa Maryi”¹¹. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że Ojciec Kolbe po roku 1935

⁹ Cyt. za S.C. Napiórkowskim, *Pośrednictwo do Chrystusa, w Chrystusie i w Duchu Świętym*, s. 151.

¹⁰ Por. S.C. Napiórkowski OFMConv, ks. T. Wilski, *Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, w serii: Jan Paweł II naucza, t. 6, RWKUL, Lublin 1993, s. 236-237.

¹¹ Tamże, s. 238. Pogłębionym studium tego zagadnienia zajął się ks. Adam Skwarczyński w swojej rozprawie doktorskiej opublikowanej przed trzema laty w Niepokalanowie, pt.: *Duch Święty a Maryja w ujęciu Sergiusza Bułgakowa i św. Maksymiliana Kolbego*. Rozwiniął w niej niezwykle tezę o relacji Ducha Świętego jako Poczęcia Odwiecznego i Maryi - Poczęcia Niepokalanego, której syntezą staje się jeszcze niezwyklejsze stwierdzenie „Maryja jakoby wcielony Duch Święty”.

(data ustalona przez O. Bartosika¹²) „coraz wyraźniej łączy pośrednictwo Matki Bożej z Niepokalanym Poczęciem, a Niepokalane Poczęcie ze szczególną relacją Maryi i Ducha Świętego¹³. Maksymilian, zafascynowany swoim odkryciem niezwykle bliskości Maryi i Ducha Świętego, nie wahał się odwoływać do porównań i obrazów, które choć budzą uzasadniony sprzeciw, to jednak znajdują poniekąd swoje wytłumaczenie w braku innych, lepszych propozycji terminologicznych w teologii systematycznej. Pisał: „Można by powiedzieć, że Duch Święty jest w Maryi w podobny sposób, w jaki Druga Osoba Trójcy Świętej, Słowo, jest w Jego człowieczeństwie. Jest jednak ta różnica: w Jezusie są dwie natury, boska i ludzka, ale tylko jedna pojedyncza osoba, która jest Bogiem. Natura i osoba Maryi są całkowicie różne od natury i osoby Ducha Świętego. A jednak ich jedność jest tak niewyraźna i tak doskonała, że Duch Święty działa jedynie przez Niepokalaną, swoją Oblubienicę”¹⁴.

Należy zwrócić uwagę, że w tradycyjnej dogmatyce nie zwykło się mówić o Duchu Świętym jako pośredniku¹⁵. W Katedrze Mariologii, według naszego rozeznania, chyba po raz pierwszy na polskim gruncie tak zdecydowanie i jednoznacznie nazwano Ducha Świętego Pośrednikiem. Ojciec Napiórkowski w artykule zamieszczonym w „Wiadomościach Diecezjalnych Siedleckich” prezentuje teologiczne owoce tego pierwszego odważnego zwrócenia się ku Duchowi Świętemu – Pośrednikowi¹⁶. Obecnie dzięki pogłębionym studiom biblistów i teologów (tu wspomnieć należy ks. prof. J. Kudasiewicza, który wydatnie wspiera studia Katedry Mariologii¹⁷) takie widzenie roli Ducha Świętego nie budzi zastrzeżeń, co więcej, uświadamia bardziej niż tradycyjna nauka o pośrednictwie, dla której Maryja stanowiła niesłusznie najlepszą, często wręcz jedyną, egzemplifikację, że Pocieszyciel posłany od Ojca w wyjątkowy sposób angażuje się na rzecz naszego bezpośredniego zjednoczenia z Chrystusem¹⁸.

¹² Por. *Dwa modele pośrednictwa maryjnego w późnych pismach (1935-1941) świętego Maksymiliana Marii Kolbego*, Łódź-Lublin 1987 (mps ArkUL oraz Instytut Franciszkański w Łodzi).

¹³ Por. S.C. Napiórkowski OFMConv, ks. T. Wilski, *Macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym*, s. 237.

¹⁴ Św. Maksymilian Kolbe, *Dozwól mi chwalić Cię, Niepokalana*, RN (1994) nr 1, s. 19.

¹⁵ To temat „którego raczej się nie porusza. Kiedy mówimy o pośrednictwie, myślimy o Chrystusie, Matce Bożej, świętych czy - rzadziej - Kościele ze Słowem Bożym i sakramentami. Prawdopodobnie najczęściej myślimy i mówimy o pośrednictwie Matki Bożej – pod różnymi tytułami: Pośredniczka, Współodkupicielka, Szafarka, Szafarka wszystkich łask, Opiekunka, Nieustająca Pomoc, Wspomożycielka wiernych itd. Czy jednak spotkał się kiedykolwiek z książką czy kazaniem o zbawczym pośrednictwie Ducha Świętego, o Jego wszechpośrednictwie czy orędowaniu za nami?. S.C. Napiórkowski, *Działanie Ducha Świętego w Kościele*, „Wiadomości Diecezjalne Siedleckie” 46 (1997) s. 530.

¹⁶ Powstała także praca magisterska, która także idzie po tej linii: A. Świątek FMA, *Pneumatologiczna interpretacja obecności Chrystusa w Kościele i świecie według encykliki Jana Pawła II „Dominum et Vivificantem”*, Lublin 1997, msp.

¹⁷ Najlepszym przykładem jest jego książka *Matka Odkupiciela. Medytacje biblijne*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 1996², w której trzecia część, zatytułowana: „Duch Święty zstąpi na ciebie” (Łk 1,35), wprost odnosi się do omawianego tematu „Maryja a Duch Święty”.

¹⁸ Por. S.C. Napiórkowski, *Pośrednictwo do Chrystusa, w Chrystusie, w Duchu Świętym*, w: R. Deyna, *Kapitula Duchowa Prowincji św. Maksymiliana Kolbe. Łódź-Łagiewniki, 26-31 VIII 1991*,

Katedra Mariologii czuje się „odpowiedzialna” za to nowe uwrażliwienie. Tym większe uznanie należy się o. Maksymilianowi, jego wyjątkowej wrażliwości i intuicji.

Odkrycie, jakiego dokonano na podstawie studiów pism św. Maksymiliana, wsparte zostało wydatnie ważkimi wypowiedziami Jana Pawła II, który w encyklice *Redemptoris Mater* przedstawia po pierwsze „propozycje nowego słownika: ‘macierzyństwo w Duchu Świętym’ albo ‘macierzyńskie pośrednictwo’. Nie ma w *Redemptoris Mater* gotowej formuły ‘macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym’, pisze O. Napiórkowski, są jednak bez wątpienia zasadnicze elementy interpretacji pośrednictwa Matki Pana, którą trafnie wyraża formuła: ‘macierzyńskie pośrednictwo w Duchu Świętym’¹⁹. Po drugie papież przypomina o zapomnianym a przecież jedynym w swoim rodzaju związku „dwóch zbawczo aktywnych obecności w misterium Chrystusa i Kościoła: obecności Ducha Świętego i obecności Maryi”²⁰. Zwraca się w tym kontekście uwagę na zbieżność ujęcia Jana Pawła z przemyśleniami Ojca Maksymiliana.

Wspomniana encyklika papieska dała podstawę do jeszcze odważniejszego zagłębienia się w interesującą nas problematykę. Jednym z elementów tych poszukiwań były sympozja poświęcone przesłaniu *Redemptoris Mater*. Wymienić należy przede wszystkim zorganizowane przez Katedrę Mariologii KUL i Sekcję Dogmatyczną Teologów Polskich 9 maja 1988 w Lublinie sympozjum na temat: *Encyklika Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*. Przesłanie do Kościoła w Polsce oraz doroczną sesję Sekcji Dogmatycznej Teologów Polskich, która swoje obrady w Krakowie w dniach 22-23 września tegoż roku poświęciła w całości zagadnieniu maryjnego pośrednictwa. Temat sympozjum brzmiał *Pośrednictwo Maryi (w związku z enc. Jana Pawła II „Redemptoris Mater”)*. Materiały z tych dwóch naukowych wydarzeń zamieszczono w opublikowanym na KUL VI tomie serii „Jan Paweł II naucza” pt.: *Matka Odkupiciela. Tekst i komentarze*, red. S.C. Napiórkowski, RWKUL Lublin 1993. W dalszej kolejności wymienić należy, szczególne pokłosie tamtych obrad, w postaci bardzo dobrych prac magisterskich i rozpraw doktorskich, systematyzujących i rozwijających tę problematykę: Kapusta Waldemar SDB, *Pośrednictwo Maryi w „Lumen gentium”, „Marialis cultus”, „Redemptoris Mater”*, Lublin 1990; Pawlik Piotr OFMConv, *Duch Święty a Maryja według adhortacji Pawła VI „Marialis cultus” i encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, Lublin – Łagiewniki 1992; Kowalski Bogusław, *Elementy pneumatologicznej mariologii w encyklice „Redemptoris Mater” Jana Pawła II*, Lublin 1992; Zadykowski Tadeusz, *Ideowe obrazy Maryi w encyklikach Jana Pawła II „Redemptoris Mater”, „Dominum et Vivificantem”, „Redemptoris custos”*, Lublin – Białystok 1994; Karczewski Jan OFMCap, *Pośrednictwo Jezusa Chrystusa według teologicznych encyklik Jana Pawła II*, Lublin 1998.

Darłowo, 18-23 XI 1991, Gdańsk 1992, s. 153. Można powiedzieć, że na żmudnej pracy nad pogłębieniem rozumienia tajemnicy pośrednictwa Maryi „skorzystał” Duch Święty rozpoznany na nowo w swojej najbardziej charakterystycznej funkcji, jaką jest pośrednictwo.

¹⁹ Tamże, s. 152.

²⁰ Tamże.

W przedstawionym w początkowej części mojego wystąpienia wykazie łatwo stwierdzić, że myśl Jana Pawła II za aprobatą Promotora wyraźnie w nich dominuje.

Maryja a Duch Święty w świetle teologii kultu maryjnego

O ile w aspekcie maryjnego macierzyńskiego pośrednictwa w Duchu Świętym istotną rolę odgrywały dwa wielkie dokumenty – kamienie milowe odnowy mariologii wypracowane przez Magisterium, czyli VIII rozdział KK oraz *Redemptoris Mater*, to w odniesieniu do teologii kultu maryjnego dominowała refleksja nad trzecim z nich, mianowicie adhortacją *Marialis cultus* Pawła VI.

Sformułowanie „teologia kultu maryjnego” znalazło należyte miejsce w zaangażowaniu dydaktyczno-badawczym Katedry. Przede wszystkim udało się, mamy nadzieję, wykazać, że zagadnienia kultu chrześcijańskiego, pobożności i duszpasterstwa nie mogą znajdować się poza horyzontem zainteresowania teologów, jako że teologia zawsze winna pozostawać namysłem nad szeroko pojętym doświadczeniem Kościoła i w Kościele. W aspekcie mariologii ta zasada tym bardziej nie podlega dyskusji, ponieważ dotyczy jednego z najbardziej specyficznych i kluczowych doświadczeń Kościoła.

Wrażliwość Katedry Mariologii na poprawne rozumienie istoty kultu chrześcijańskiego, w tym zwłaszcza maryjnego, a także troska o prawidłowe jego formy, wiążą się nierozdzielnie z ekumenicznym zaangażowaniem jej obecnego kierownika oraz współpracą Katedry z Instytutem Ekumenicznym. Liczne zastrzeżenia, tak historyczne (Marcin Luter i protestantyzm), jak i aktualne, podnoszone pod adresem kultu maryjnego w Kościele katolickim, zwłaszcza ze strony protestantów, czasami także prawosławnych (kwestia Ducha Świętego), nie mogły w nieskończoność być ignorowane. Efektem dialogu na tym obszarze tematycznym było z pewnością podporządkowanie kultu maryjnego kryterium chrystologicznemu. Kryterium pneumatologiczne wymaga jeszcze dalszych wspólnych, pogłębionych studiów.

Dzięki adhortacji apostoelskiej Pawła VI *Marialis cultus*, dążenia Katedry do sformułowania i rozpropagowania podstawowych zasad odnowy kultu maryjnego (postuluje się raczej za Laurentinem termin „cześć” zamiast „kult”) zostały wydatnie wzmocnione i uwiarygodnione ze strony autorytetu Magisterium Kościoła. Studia nad adhortacją i w świetle adhortacji zaowocowały dwoma sympozjami zorganizowanymi w Lublinie przez Katedrę Mariologii KUL (5 maja 1986 r. nt. *Zasady odnowy kultu maryjnego według adhortacji papieża Pawła VI „Marialis cultus”* oraz 11 maja 1987 r. nt. *Drogi odnowy kultu maryjnego według adhortacji papieża Pawła VI „Marialis cultus”*), a te z kolei dobrze znanymi komentarzami: S.C. Napiórkowski OFMConv (red.), *Nauczycielka i Matka. Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus” na temat rozwoju należyte pojętego kultu maryjnego. Tekst i komentarze*, TW KUL, Lublin 1991 oraz tenże, *„Błogosławić Mnie będą”*. *Adhortacja Pawła VI „Marialis cultus”. Tekst – Komentarze – Dyskusja*, TN KUL, Lublin 1990²¹.

²¹ Drugi ze zbiorów komentarzy, mimo że wcześniej wydany, jest w rzeczywistości skrótem pierwszego, o wiele bardziej obszernego. Zmianę tę spowodowały opóźnienia w cyklu wydawniczym.

Adhortacja Pawła VI wśród dziesięciu zasad odnowy kultu maryjnego na trzecim miejscu, po trynitarnej i chrystologicznej, wymienia zasadę pneumatologiczną. „Niekiedy mówi się – pisze papież – że wiele tekstów współczesnej pobożności niewystarczająco odzwierciedla całą naukę o Duchu Świętym. Jednakże rzeczą uczonych jest sprawdzić to twierdzenie i ocenić jego doniosłość. Nam chodzi raczej o to, by wszystkich – a w pierwszym rzędzie pasterzy i teologów – zachęcić do wnikliwszego i dokładniejszego badania dzieła Ducha Świętego w historii zbawienia i przyczynienia się w ten sposób do tego, by książki i formuły chrześcijańskiej pobożności wydobywały na światło Jego ożywcze działanie. Z takiego bowiem dociekania wyłoni się w szczególności tajemniczy związek pomiędzy Duchem Świętym i Dziewicą Nazaretańską oraz ich wspólne oddziaływanie na Kościół; a z tych, głębiej rozważonych, treści wiary, wyrośnie gorliwiej praktykowana pobożność”²².

Postulowana przez papieża pneumatologiczna zasada odnowy kultu maryjnego wymagała w pierwszej kolejności uświadomienia, że „uświęcające działanie Ducha Świętego w Dziewicy Nazaretańskiej jest szczytowym momentem Jego poczynañ w historii zbawienia” (MC 26). Bez Ducha Świętego nie da się w ogóle mówić o kulcie chrześcijańskim, nie mówiąc już o maryjnym. Dlatego nie zabrakło w pracy badawczej Katedry tematu: kult Ducha Świętego²³. Jest to temat praktycznie nie podejmowany w teologii jak również prawie nieobecny w pobożności²⁴. Nie ulega wątpliwości, że aktualne zainteresowanie tym aspektem doktryny pneumatologicznej oraz praktyki bierze się z uświadomienia sobie jednostronności w propagowaniu idei pośrednictwa wyłącznie w kontekście maryjnym bądź *communio sanctorum*. Odnotować należy w tym miejscu bardzo pożyteczną monografię o Duchu Świętym, która ukazała się ostatnio pod redakcją Marka Marczewskiego²⁵.

O. Prof. Napiórkowski w swoich licznych wystąpieniach, zwłaszcza w ostatnim roku, konsekwentnie i zdecydowanie popularyzuje temat: Duch Święty – nasz Wielki Pośrednik. Zainteresowanych odsyłam do „Wiadomości Diecezjalnych Siedleckich”, gdzie zamieszono wykład Profesora, jaki na ten temat wygłosił dla duchowieństwa diecezjalnego w ramach formacji ciągłej²⁶. Ten sam temat zaprezentowany został na podobnym spotkaniu w Kutnie-Woźniakowie dla młodych kapłanów Towarzystwa Salezjańskiego. Szczególnie ważna okazuje się w tym kontekście systematyzacja terminologii: Duch Święty Pośrednik – Maryja Pośredniczka (pośrednictwo Ducha jest zasadą pośrednictwa Maryi, nie odwrotnie). Pożyteczne byłyby niewątpliwie badania nad recepcją tego sposobu rozumienia i interpretacji kultu maryjnego w prak-

²² MC 27.

²³ Por. W. Skóra MIC, *Nabożeństwo do Ducha Świętego według Henry'ego Edwarda Manninga* (pr. magisterska), Lublin 1995, msp.

²⁴ Mówi się o „pustce pneumatologicznej” w kulcie maryjnym. Por. P. Pawlik OFMConv, *Duch Święty a Maryja według adhortacji Pawła VI „Marialis cultus” i encykliki Jana Pawła II „Redemptoris Mater”*, Łódź - Lublin 1992, msp, s. 52.

²⁵ *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*, Polihymnia, Lublin 1998.

²⁶ *Działanie Ducha Świętego w Kościele*, „Wiadomości Diecezjalne Siedleckie” 46 (1997) s. 523-534.

tyce duszpasterskiej. W tym kierunku Katedra Mariologii podejmowała także spektakularne „akcje”, jak chociażby udział w poświęconej problematyce kultu maryjnego audycji w „Radiu Maryja”²⁷.

Promieniowane

Nie sposób mówić o dorobku Katedry bez dowartościowania osiągnięć innych ośrodków na tym polu.

W pierwszym rzędzie należy wymienić środowisko ATK z ks. prof. Lucjanem Balterem, O. dr Grzegorzem Bartosikiem oraz ks. dr. Stanisławem Gręsiem. Prowadzili oni i inspirowali badania nad relacją Ducha Świętego i Maryi niezależnie od środowiska lubelskiego (choć ojciec Bartosik z racji powiązań z Katedrą Mariologii i jej kierownikiem częściowo pracuje niejako na jej konto). Łatwo domyślić się w tym kontekście pilnego postulatu dalszego zacieśniania wzajemnej współpracy. Cieszy nas również bardzo współpraca z ośrodkiem częstochowskim, a zwłaszcza z ks. dr. Teofilem Siudym. Katedra, a zwłaszcza jej kierownik, również tutaj mogą przynajmniej część ich zasług zapisać po stronie swoich osiągnięć z racji na ich wspólny lubelski rodowód mariologiczny (obaj są uczniami O. Ludwika Krupy). Także obecne sympozjum jest najlepszym przykładem tej wzorowej współpracy.

Katedra z satysfakcją odnotowuje recepcję propagowanej przez siebie odnowionej mariologii nie tylko w przepowiadaniu poszczególnych biskupów, lecz także w oficjalnych dokumentach Episkopatu Polski. Cieszy nas włączenie tej problematyki do dokumentów II Synodu Plenarnego.

W dniach od 24 do 31 maja 1998 mieć będą miejsce XIII Dni Maryjne u Franciszkanów na Wzgórzu Przemysława w Poznaniu pod hasłem: „Duchu Święty, przyjdź”, w których swój udział mieć będą O. Napiórkowski oraz doktorant ks. Waclaw Siwak.

Nie bez udziału Katedry dokonały się ostatnimi czasy ważne wydarzenia na polu wydawniczym. Ukazało się długo oczekiwane trzyciome dzieło Y. Congara, *Wierzę w Ducha Świętego* (Wydawnictwo Księży Marianów z ks. Kazimierzem Pekiem), zaistniał także na naszym rodzimym rynku H.U. von Balthasar (dzięki Z. Kijasowi, S. Budzikowi oraz E. Piotrowskiemu) oraz Heribert Mühlen (A. Czaja).

SUMMARY

In the researches on the subject concerning relation Mary-Holy Spirit, conducted by the Chair of Mariology of the Catholic University of Lublin, the main efforts were posed on deepening and propagating the official teaching of the Church, and especially the teaching in His basic documents: *Lumen Gentium*, *Marialis cultus*, *Redemptoris Mater*. In the light of this teaching there were discovered the following themes: Mary and the Word of God (Mary listening to the Word of God, the living Gospel of

²⁷ Audycja miała miejsce 6 grudnia 1995 roku i nosiła tytuł: *Nauczycielka pobożności*. Teksty z tej audycji zostały później opublikowane w książce: S. C. Napiórkowski OFMConv, K. Kowalik SDB, *O Maryi w Radiu „Maryja”*, Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 1997.

Christ), Mary and the Church, Mary in the Christian worship, Mary in the people's piety (pneumatological principles of the renovation of the marian cult). Beside the Church Documents there were analyzed also the writings of selected authors: Bernard from Clairvaux, Luis Maria Grignon de Monfort, Maximilian Kolbe, Heribert Mühlen, Walter Kasper, Yves Congar. According to the suggestions of the Second Vatican Council, the analyses concerned the rich biblical and patristic sources of these works and were placed in the context of other Church Documents. The sources were especially discovered and analyzed in the monograph lectures on the Church Fathers Mariology. From many others it is necessary to mention the theme: *Mary in the ecumenical dialog*. This problem is in the process of maturing among the common reflection of Christian Churches. The above mentioned researches brought fruits in the form of important Symposiums and Conferences organized by the Chair of Mariology KUL, or at which participated the scholars from KUL. We have to mention also the long list of publications, papers and doctoral dissertations on the subject concerning the relation „Mary-Holy Spirit”.